

Izvirni znanstveni članek Original scientific paper (1.01)
Besedilo prejeto Received: 2. 10. 2022; Sprejeto Accepted: 23. 11. 2022

UDK UDC: 27:061.1EU

DOI: 10.34291/Edinost/77/02/Bahovec

© 2022 Bahovec CC BY 4.0

Igor Bahovec

O viziji in delovanju za evropsko združevanje: od Roberta Schumana do papeža Frančiška

*On Vision and Action for European Integration:
From Robert Schuman to Pope Francis*

Izvleček: Po drugi svetovni vojni je bila Evropa pred vprašanjem, kakšno prihodnost bo izbrala. Pet let po koncu vojne je Robert Schuman predlagal deklaracijo, ki je odprla pot evropskim integracijam: nastala je Evropska skupnost, kasneje preimenovana v Evropsko unijo. V prispevku predstavimo okoliščine nastanka Schumanove deklaracije in vizijo, ki je njega in druge ustanovne očete usmerjala pri delovanju za – politično gledano – povsem nov način povezanosti evropskih držav.

Izmed ustanovnih očetov Evropske skupnosti so bili trije, Robert Schuman, Konrad Adenauer in Alcide de Gasperi, močno verni kristjani. V prispevku pokažemo njihovo razumevanje odnosa med demokracijo, evropskimi integracijami in krščanstvom. Po Schumanu evropske institucije potrebujejo duha, Evropa potrebuje dušo. Kaj to pomeni in kako to, da so bili na ta vidik pozorni le nekateri kasnejših evropskih političnih voditeljev? V zadnjem delu članka obravnavamo prizadevanja papeža Frančiška, da bi Evropa ne le postala prostor miru in ekonomske razvitosti, ampak bi okrepila bistvo svoje identitete, krepila ustvarjalnost in prepoznavala svojo odgovornost do lastnih narodov in državljanov ter odgovornost za druge v globalno povezanem svetu. Vrsta govorov papeža Frančiška o Evropi, med njimi v evropskem parlamentu, po eni strani kaže bližino viziji Schumana in ustanovnih očetov Evropske unije, po drugi pa usmerja pogled v sedanost in prihodnost.

Ključne besede: Robert Schuman, ustanovni očetje Evropske skupnosti, krščanstvo, demokracija, papež Frančišek, Evropska unija

Abstract: *After the Second World War, Europe faced the question of what kind of political future to choose. Exactly five years after the end of the war, Robert Schuman proposed a declaration that opened the way for European integration: the European Community, later renamed the European Union, was created. This paper presents the circumstances of the creation of the Schuman Declaration and the vision that led him and other founding fathers to the realization of a completely new way of connecting European states.*

Three of the founding fathers of the European Community, Robert Schuman, Konrad Adenauer and Alcide de Gasperi, were devout Christians. In the paper, we show their understanding of the relationship between democracy, European integration and Christianity.

According to Schuman, European institutions need a spirit, Europe needs a soul. What does this mean and how is it that only a few of the later European political leaders paid attention to this aspect?

The last part of the article regards the efforts of Pope Francis to make Europe a place of peace and economic development, and furthermore, to strengthen the essence of its identity, encourage creativity and recognize its responsibility to its own nations and citizens, as well as responsibility to others in a globally connected world. The series of speeches by Pope Francis on Europe, including in the European Parliament, shows his closeness to the vision of Schuman and the founding fathers of the European Union on the one hand, and on the other hand, he directs attention to the present and the future.

Keywords: Robert Schuman, founding fathers of the European Community, Christianity, democracy, Pope Francis, European Union

Uvod

Evropska unija temelji na političnem razvoju po koncu druge svetovne vojne, ko so »ustanovitelji Evrope« vodili proces evropske integracije. Politično ključni korak procesa je Schumanova deklaracija, predstavljena 9. maja 1950. Kakšna vizija in politična odločitev sta vodili francoskega zunanjega ministra Roberta Schumana, da je sprejel tvegano pot in pet let po koncu druge svetovne vojne ponudil enakopravno sodelovanje med Francijo in Nemčijo ter odprtost za druge evropske demokracije?

Schumanova deklaracija ni bila le odločitev za skupno visoko oblast nad proizvodnjo premoga in jekla, ampak je izraz prizadevanj za zagotovitev trajnega miru in preprečitev možnosti izbruha nove velike evropske vojne. Vizija in delo Roberta Schumana, »očeta Evrope«, temelji na ideji spravljene, združene in močne Evrope. Zanj je gospodarsko, vojaško in politično sodelovanje povezano z globljimi vprašanji miru in sprave, solidarnosti med narodi in skupne kulturne identitete.

Uresničitev Schumanove deklaracije je uspela, ker so stopili skupaj voditelji različnih držav, ljudje različnih pogledov na svet, in ker so bile okoliščine tedanjega časa taki rešitvi naklonjene. Sprejel jo je velik del javnosti. A kot bomo pokazali, vsi niso bili za tako pot. Zdi pa se, da verjetno nikoli prej ni bil čas tako primeren za ustanovitev naddržavne oblasti nad ključnimi dejavniki ekonomije (tedaj premog in jeklo), kajti po katastrofi dveh svetovnih vojn in veliki nevarnosti širjenja komunizma je bila Evropa v dovolj veliki meri odprta novi drugačni viziji razvoja kot je prevladovala v predhodnih stoletjih. Pri tem je imelo krščanstvo zelo veliko vlogo. Trije izmed

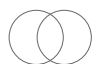
ustanovnih očetov, Schuman, Adenauer in de Gasperi so bili krščanski demokrati z močno osebno vero. Za evropsko združevanje so delovali različni krščansko krogi, ne le iz katoliške in glavnih protestantskih Cerkva, ampak tudi evangelijski kristjani. Glede slednjih je Fountain (2013, 71–76) pokazal na nenadomestljiv prispevek Buchmana, gibanja »Moral Re-Armament« in srečanj v švicarski vasi Caux. Skratka, ne gre za individualno pot ampak skupno prizadevanje in občutljivost za kulturo dialoga in kulturo srečanja, kjer so imeli pomembno vlogo ljudje, verni in neverni.

Schumanova vizija Evrope je vizija kulturne skupnosti v najvišjem pomenu besede. V svoji kratki knjigi *Za Evropo* je zapisal, da mora Evropa imeti dušo, zavedanje svoje zgodovinske sorodnosti ter svoje sedanje in prihodnje odgovornosti ter politično odločenost v službi enega samega človeškega ideala. Prepričan je bil, da samo z razvojem evropskih institucij ne bo prišlo do prave evropske integracije. Potrebna je drugačna pot: »institucije morajo slediti poti duha.«

Več kot sedemdeset let pozneje sta Evropska unija in celotna Evropa v zahtevnem in težkem obdobju. Razlike v razumevanju prihodnjega razvoja so v zadnjem obdobju tako velike, da se marsikdo sprašuje o samem pomenu evropske integracije. Obenem se vse bolj postavljajo vprašanja skupne evropske identitete, skupnih evropskih vrednot, »duše« Evrope ipd. Vojna v Ukrajini je sicer na po eni strani povezala države EU v pomoči napadeni državi, vendar se zdi, da vprašanja »duše« Evrope ostajajo podobno neodgovorjena.

Zdi se nam, da na te izzive ne moremo odgovoriti brez sinergije več dejavnikov. Med dejavniki je najprej treba omeniti živ spomin na zgodovino, predvsem na navdih in delovanje ustanovnih očetov pri delu za Evropo kot skupni dom Evropejcev. Drugi dejavnik je vsaj delen vpogled v delovanje teh, ki so bili v desetletjih kasneje poleg institucionalnih in ekonomsko-političnih vsebin Evropske skupnosti pozorni na temo duše Evrope. Tretji je sedanji čas, pri tem pa bomo pozorni predvsem na delovanje papeža Frančiška, ki je imel o Evropi več govorov, od evropskega parlamenta do konference Ponovno premisliti Evropo.

Dejansko se ti vidiki dopolnjujejo, saj Evropa potrebuje »transfuzijo spomina«: spomina kot navdiha, referenčne točke za presojanje sedanjosti in žive

sile za iskanje rešitev. Potreben je dialog med sedanjostjo in preteklostjo, upoštevanje zgodovinskega spomina in priznavanje dejstev sedanjosti. Primeren odnos do spomina pomeni tudi celjenje ran preteklosti.

Poznavanje Schumanovega delovanja lahko pomaga odgovoriti na vprašanja sodobne Evrope tudi zato, ker daje upanje in pogum, da težka situacija ni nujno brezizhodna.

1 Robert Schuman, »oče Evrope«: vizija in delovanje

Schumanova deklaracija, ki je bila predstavljena 9. maja 1950, je ključen korak v razvoju evropskih integracij, ki so privedle do Evropske unije. Tri minute, potrebne za branje deklaracije, so radikalno spremenile politični razvoj Evrope. Deklaracija je po eni strani novost, celo radikalna novost v zgodovini politike, po drugi pa je nastala v kontekstu širših iskanj primerne razvoja Evrope.

O razvoju Evrope, utemeljenem na enakovrednem povezovanju evropskih držav, so pred drugo svetovno vojno in po njej razmišljali misleci in politiki različnih političnih in idejnih usmeritev. Ferruta (2001) je v *Evropsko antologijo* poleg Schumana med drugim vključil besedila oziroma govore Federal Uniona (1940), italijanskih antifašistov Altiera Spinellija in Ernesta Rossija, avtorjev Ventotenskega manifesta (1941), Luigija Einaudija (1947), predsednika povojne Italije, akterjev Haaškega kongresa (1948), nizozemskega člana Zveze evropskih federalistov Hendrika Brugmansa, Jeana Monneta (1952–1955), Konrada Adenauerja (1952) in papeža Pija XII (1953). Fountain (2017, 60–61) posebej omenja tudi lorda Actona, Alberta Einsteina, Arnolda Toynbeeya in Panevropsko gibanje.

Zanimiv je Churchillov (2001, 91) razmislek kmalu po porazu na britanskih volitvah 20. septembra 1946 v Zürichu. Prepričan je bil, da bi lahko Evropa v prihodnje živela »v miru, varnosti in svobodi«, le če oblikuje neke vrste združene države Evrope. Prvi korak »mora biti sodelovanje med Francijo in Nemčijo«, s čimer bi Francija spet »pridobila moralno vodstvo Evrope«. Kako je prišel do takega predloga? Po Churchillu bi Evropa morala prekiniti s »sovrastvi in maščevanji, ki izvirajo iz preteklih krivic«. Na neki način bi morali narediti »dejanja vere ter pomilostitve vseh zločinov in norosti

preteklosti«. To ne pomeni izgube spomina, ampak iskanje novega toka v razvoju zgodovine.

Toda eno je pisati in objavljati razprave, govore in deklaracije, drugo pa je oblikovati konkreten politični načrt, prevzeti odgovornost in voditi daljši družbeni proces. To je naredil francoski zunanji minister Robert Schuman.

Menimo, da procesa, ki je privedel do deklaracije, ne moremo dobro razumeti brez poznavanja osebne poti Roberta Schumana.

1.1 Schumanovo otroštvo, mladost in politično delovanje do konca druge svetovne vojne

Robert Schuman je bil človek »meje«, zato je dobro poznal francosko in nemško družbo, kulturo in zgodovino. Rodil se je 29. junija 1886 v mestu Luxembourg. Njegov oče Jean Pierre Schuman (1838–1900) je bil francoski kmet, rojen v regiji Moselle v Loreni. Nemški državljani je postal, ko sta bili Alzacija in Lorena po francosko-pruski vojni leta 1870 priključeni Nemčiji. Odločil se je, da se bo naselil v Luksemburgu. Njegova mati je bila Luksemburžanka Eugénie Duren (1864–1911). Schuman je enako kot njegov oče Loreno vse življenje doživljal kot svojo prvo identiteto. Oče mu je umrl, ko je bil star 14 let, mati 11 let kasneje.

Od očeta in mame je prejel nekatere vsebine, ki so pomembne za njegovo kasnejše delo za evropsko povezovanje: domoljubje, pristno krščansko vero, odgovornost do drugih, še posebej do ljudi v stiski, spoštovanje drugih kultur in narodov. Rad je imel umetnost in lepoto. Že od mladosti je govoril tri jezike (luksemburško, francosko in nemško), naučil pa se je latinščine, grščine in angleščine. François Roth poudarja:

[Schuman] je živel v območju, kjer se romanska in germanska kultura med seboj razlikujeta, se druga z drugo spopadata ali ignorirata, vendar se tudi srečujeta, se povezujeta in bogatita druga drugo. On je bil eden tistih, ki so ju znali povezati in združiti tako, da so iz vsakega vzeli najboljše. (2008, 10)

Po šolanju in študiju v Franciji in Nemčiji je postal pravnik v Metz. Ko sta po prvi vojni Alzacija in Lorena spet postali del Francije, je bil leta 1919

izvoljen v francosko skupščino. V povojnem obdobju si je prizadeval, da bi interese Alzacije in Lorene usklajal z interesi Pariza. Skušal je ohraniti prednosti zakonodaje, ki je veljala med nemško aneksijo: bila je veliko naprednejša in bolj ugodna za pokrajini kot francoska politika (npr. dvojezičnost v šolah in na sodiščih, le zmerna uporaba francoskega sekularizma).

Po besedah Pricea (1999) je bil *Lex Schuman* do tedaj »največji akt pravnega združevanja. [...] Omogočil je spoštovanje lokalnih tradicij in povezanost z metropolitansko Francijo.« S tem je pokazal, da mora država v svojem pravnem redu upoštevati regionalne kulturne in družbene posebnosti (subsidiarnost). Ta uspeh je pomemben, kajti kot piše Price, je bila »ista pravna filozofija kasneje uporabljena pri ustanovitvi Evropske skupnosti«.

Med vojno ga je zaprl gestapo, a ga niso poslali v koncentracijsko taborišče, ampak je zaradi posredovanja nemškega *Reichskommissarja* Bürknerja pristal v hišnem priporu v Neustadtu v Porenju. Da bi ga pridobili na svojo stran, so mu dovolili celo omejeno nadzorovano gibanje (Fountain 2017, 54–56); skrivaj se je tudi srečeval z nekaterimi ljudmi iz nemškega odporiškega gibanja. Ko je nekako pridobil podatke o nemških žrtvah, je Schuman prišel do zaključka, da Nemčija ne more dobiti vojne. Po pobegu je bil tudi prvi, ki je posredoval podatke o nemškem genocidu nad Judi. Kljub temu pa je, kar je izjemno pomembno, že med vojno premišljeval o spravljenem odnosu z Nemčijo. Kot je v spominih zapisal Georges Ditsch, s katerim se je lahko pogovarjal v priporu, je v pogovorih izražal potrebo, da bo treba po porazu Nemčije najti pot, da se država vključi v svobodni svet. Poiskati bo treba »vzrok za vojne in najti način, ki bo onemogočal takšne spopade. Rešitev bo le v Evropska zveza ...« (Audisio in Chiara 2013, 19). Po pobegu, ko se je skrival, je pogosto razpravljal o tem, da naj bi Evropska zveza sprejela vse, ki se »navdihujejo ob demokratičnih metodah«, zgrajena pa bo na »enakosti, bratstvu, spoštovanju različnosti, skupne koristi pa bodo morale prevladovati nad sebičnostjo posameznih držav« (23).

1.2 Schumanova deklaracija in pot k evropski skupnosti

Schuman je o neke vrste francosko-nemški spravi kot pogoju trajnega miru v Evropi razmišljal že pred drugo svetovno vojno in med njo (Audisio in Chiara 2013, 19–20). Vprašanje pa je bilo, kako sprožiti proces.

Zanimivo – vir procesa je postalo sporno vprašanje glede proizvodnje premoga in jekla v stičišču Francije, Nemčije, Luksemburga in Belgije. Schumanov načrt je predvidel ustanovitev skupne naddržavne visoke oblasti nad proizvodnjo, s čimer bi izboljšali gospodarski razvoj vseh članic povezave in hkrati preprečili, da bi v prihodnje med njimi prišlo do vojne (Schuman 2003, 99–105). Dejansko je šlo za več: Schuman je ekonomijo in politiko »uporabil« kot pot za spravo med narodi, najprej med zmagovalko Francijo in poraženo Nemčijo. Pomislimo: to je bilo pet let po koncu velike vojne!

Schuman se je zavedal političnega tveganja, ki ga je nosila deklaracija. Zato o pripravi in vsebini ni vnaprej vedela ničesar niti večina vlade niti parlament niti javnost; francoska vlada »je bila seznanjena in ga je sprejela v petih dneh«. Za načrt je tik pred sprejetjem dal načelno soglasje nemški kancler Adenauer, z njim pa so bile »24 ur pred uradno objavo« seznanjene britanska, italijanska, ameriška vlada ter vlade držav Beneluksa.

Po Schumanovih besedah »je bilo presenečenje vsesplošno«. Česa takega ni nihče pričakoval, zlasti ne od Francije. Razumljivo so bili odzivi na predlog, o katerem je Schuman (2003, 103) zapisal, da so »lansirali bombo«, različni. Nekateri so ga pozdravljali – denimo *Le Monde* ga je imenoval »revolucionarni predlog«. Mnogi so mu nasprotovali: v Franciji so bili proti tako komunisti kot pristaši De Gaulla (Fountain 2017, 44.63). Vseeno je predlog uspel in evropska integracija se je nadaljevala.

Po analizah Krijtenburgove (2012), Fountaina (2017) in Dominga (2020) gre sklepati, da je temeljna ideja načrta Schumanova, pri oblikovanju besedila pa je imel odločilno vlogo v pripravljalni skupini Jean Monnet. Za uspeh pa so zaslužni mnogi, ki so mislili in delovali v isto smer, najprej vsi ustanovni očetje Evrope.

Glede na pomen tedanjih dogajanj preseneča, da o ustanovnih očetih danes v Evropi mnogi ne vedo skoraj nič. Daleč od tega smo, da bi bil spomin na njihovo vizijo in delovanje integralni del izobraževanja.

Pri Schumanovem delovanju za Evropo sta pomembna dva vidika njegove osebne identitete. Bil je človek meje, a meje (državne, kulturne, etnične ...) je videl kot priložnost srečanja, povezanosti in dialoga. Bil je velik patriot,

hkrati pa je bil zoper vsak nacionalizem ali šovinizem. Pričeval in prizadeval si je za razvoj »dvojnega patriotizma«: imeti hkrati dve domovini, denimo francosko in evropsko.

Podobno so delovali drugi ustanovni očetje Evrope, zlasti de Gasperi in Adenauer (Audisio in Chiara 2013). K temu je pripomoglo njihovo podobno razumevanje krščanstva. Po eni strani so zavračali desničarstvo in nacionalizem, po drugi so bili proti internacionalizmu (npr. internacionalizmu komunizma). Omenimo, da je de Gasperi imel težave, ko je nasprotoval iniciativi za povezavo italijanske Cerkve in desničarske stranke (127). Nacionalno državo so videli kot anahronizem, naddržavno povezanost pa kot način politične prihodnosti, v katerem je prostor za povezanost v skupnem in ohranjanje enkratnosti različnih držav.

Schuman je imel izjemen uvid v kulturo in zgodovino držav in narodov. Njegova predstavitev odnosa Francije, Nemčije in Anglije do evropskih povezav v knjigi *Za Evropo* (2003, 15–24.51–77) presega tedanji čas. Njegova pronicljivost glede Anglije pojasni mnoge izmed razlogov, ki so desetletja kasneje vodili k brexitu.

1.3 Ustanovni očetje Evrope, demokracija in krščanstvo

Nekateri ustanovni očetje Evrope, zagotovo Schuman, de Gasperi in Adenauer, so navdih za politično delovanje črpali tudi v krščanstvu. Poglejmo si nekatere vidike, kjer je vpliv krščanstva prepoznaven.

1) Družbeni nauk Cerkve: zdi se, da so omenjeni ustanovni očetje sledili usmeritvam družbenega učenja (Rimskokatoliške) cerkve. Temeljni poudarki – dostojanstvo človeka, solidarnost, skupno dobro, subsidiarnost – niso vidni le v njihovem političnem delovanju, ampak so nekateri postali del pravnih vidikov EU (denimo solidarnost in subsidiarnost).

2) Vidik skupnostnih vezi med ljudmi, narodi, državami: ustanovni očetje so poudarjali skupnostne vezi med ljudmi, narodi, državami in v Evropi. Skupnost v njihovem pomenu ni vzvišena ali izključujoča kolektivnost (ideoloških kolektivizmov od nacionalizma in rasizma do fašizma, nacizma in komunizma) niti ni skupnost, ki je samoreferenčna in se ne ozira na potrebe drugih. Nasprotno, pristnost skupnosti se izraža v dejavnem

sodelovanju in solidarnosti navznoter in navzven. Zanimivo, da Schuman poudarja tudi odgovornost Evrope do Afrike – solidarnost torej vključuje tudi odgovornost za svet.

Dejanska enakovrednost ljudi po Schumanu ne more izhajati iz individualizma in racionalne ideje, ampak iz upoštevanja pripadanju različnim skupnostim od družine, soseske, prostovoljnih združenj do narodov, držav, religij.

3) Povezanost krščanstva in politike se kaže pri razumevanju človeka, demokracije in identitete političnih skupnosti. Schuman (2003, 38) temelje sodobnih demokracij prej kot v antičnem grškem svetu, kjer je demokracija vključevala le svobodne ljudi, prepoznava v krščanstvu. Pravi, da mu demokracija dolguje svoj obstoj. »Rodila se je tistega dne, ko je bil človek poklican, da v svojem življenju na tem svetu uresniči dostojanstvo človeške osebe«, denimo kot spoštovanje človekovih pravic in individualne svobode ter »uresničenje bratske ljubezni v odnosu do vseh. Nikoli pred Kristusom niso bile izražene podobne ideje.«

Zgodovina kaže, da so bila potrebna stoletja za uresničitev te temeljne ideje. V teh stoletjih so bile tudi v krščanstvu mnoge stranpoti.

4) Zdi se, da je bila lahko navdih in pomembna referenčna točka za tak razvoj evropskih povezav tudi zgodovinska izkušnja krščanstva v Evropi. Krščanstvo je na eni strani povezovalo narode Evrope, na drugi pa ohranjalo in ustvarjalo narodno različne kulture. Gre za povezanost, ki gradi na edinosti v različnosti oziroma na povezanosti v raznolikosti narodov in kultur.

5) Schuman je vedno zagovarjal demokracijo, čeprav je izkusil tako njeno moč kot omejitve in šibkosti. O tem, kako tesno je demokracijo povezoval s krščanstvom, govorijo tudi njegove besede: »Skupaj z Bergsonom sklepam, da je 'demokracija evangeljske narave, saj je njeno gibalno ljubezen'.« (2003, 45). Zanj bi bila protikrščanska demokracija le parodija (karikatura), »ki bi padla ali v tiranijo ali v anarhijo«. Danes so taka stališča vsaj nenavadna, če že ne vprašljiva. Vendar je treba priznati, da razvoj sodobne demokracije poudarja individualizem, nima pa »vzvodov« za primeren odgovor na kulturo indiferentnosti (brezbrižnosti do drugega). Poudarjanje

svobode »od nečesa« vodi k fragmentaciji in družbi tveganja – zato ne preseneča, da nekateri iščejo trdnost v nasprotnih usmeritvah: poenotenju vse do različnih fundamentalizmov. Ti dve drži (liberalnega) individualizma in kolektivne identitete (populistične, nacionalistične, levo ali desno ideološke) človeka reducirata. Koliko je to povezano z odsotnostjo razmisleka o povezanosti demokracije in ljubezni, je vprašanje, ki bi zahtevalo daljši odgovor. V splošnem pa je mogoče reči, da demokracija, zlasti kot se kaže v zadnjem obdobju, deluje predvsem na interesih zase in presečiščih interesov.

2 Evropsko združevanje in duša Evrope

Po Schumanu je eno ključnih vprašanj evropskih povezav vidik odnosa med družbenimi institucijami in duhom, kajti le primeren odnos med njima vodi k dobremu razvoju. »Nikakor ni mogoče prevečkrat poudariti, da evropske enotnosti ne bodo ustvarile edino in predvsem evropske institucije: ustanovitvi teh bo sledila pot duha.« (2003, 39) Po prvem desetletju obstoja evropskih institucij (Skupnost za premog in jeklo, Euratom in svobodni trg s svobodnim pretokom blaga, kapitala in ljudi) je zapisal, da institucije »globoko in nepovratno spreminjajo odnose med pridruženimi državami«. Države vse bolj postajajo del nove celote. Vendar taka »celota ne bo mogla in ne bo smela biti le gospodarski in tehnični podvig. Potrebna ji bo duša, zavest o zgodovinskih sorodnostih ter sedanjih in prihodnih odgovornostih, politična volja za služenje istemu človeškemu idealu.« (50)

Zanimivo, da je že Schuman prepoznal resno težavo birokracije. Poudarjal je: »Evropska integracija se mora, splošno gledano, izogibati zmot nacionalnih demokracij, zlasti zmot čezmerne birokracije in tehnokracije. [...] Okostenelost administracije je prva nevarnost, ki ogroža nacionalne urade.« Del rešitve tega problema je po njem v tem, da »je treba prebivalstvu omogočiti, da bo prek posebej izvoljenih predstavnikov lahko spremljalo in pomagalo razvoju institucij« (2003, 90–91).

Vključevanje vseh, aktivno državljanstvo, močno avtonomno organiziranje ljudi v prostovoljna združenja so tako poleg izobraževanja in kulture temeljne kategorije graditve nove Evrope.

Perkinsonova (2004, 108) poudarja Schumanovo držo, da se države povezujejo, če imajo zavest o nečem skupnem; nujni del tega je spomin: spomin na skupno pot, ki potrebuje »spravo src in duš«, spravo duha. Podobno Domingo (2019, 12) glede graditve duše Evrope izpostavi vidik upoštevanja »različnosti njenih tradicij in inspiracij« oziroma potrebo po spravljnosti povezanosti in različnosti. Razmislek ni daleč od enega vodilnih principov avtorjev sodobnega družbenega komunitarizma: v pristni skupnosti je treba razvijati soglasje glede jedrnih vrednot, glede drugega pa je treba zavarovati in podpirati različnost (Bahovec 2005).

Podobno kot je Schuman poudarjal pomen duha, je Monnet poudarjal pomen kulture. Njemu pripisujejo stavek, da bi, če bi še enkrat začel z Evropo, začel s kulturo.

Kultura seveda ni le umetnost in znanost, vključuje način življenja, navade neke skupine, jezik, simbole in širše komunikacijo, vrednote in usmeritev kulture. Kultura in duša neke skupnosti sta povezani (nista pa enaki); lahko bi rekli, da je globinska plast kulture eden ključnih elementov duše neke skupnosti. Govoriti o duši torej ni nekaj, kar bi bilo izven življenjske izkušnje, nasprotno, gre za globino kulture.

Mnogi njuni nasledniki so ubrali drugačno pot. Pri evropskem povezovanju je prevladoval vidik graditve institucij. Izmed voditeljev Evropske komisije sta bila na vidik »duše Evrope« pozorna francoski socialist Jacques Delors (Fountain 2013, 90–93) in italijanski demokristjan Romano Prodi. Vendar sta menila, da to vprašanje ostaja neodgovorjeno.

Po Prodiu (2002, 23) »vse bolj kaže, da je iskanje evropske 'duše' glavno vprašanje, ki se tiče prihodnosti našega kontinenta. Mi načrtujemo pot prihodnosti za naše institucije [...] vendar nima nihče predstave, kako naj se ponovno zgradi duša Evrope.« Po Prodiu je to po eni strani znak slabosti, po drugi pa sreča. »Ne obstaja namreč dominantna kultura in ni filozofa, misleca ali 'ustvarjalca mišljenja', na katerega se lahko sklicujemo na ravni celine.« Tako stanje vključuje nevarnost, da bi šle evropska kultura in vrednote po isti poti kot evropska finančna tržišča. Rešitev vidi

v »pravem dialogu o tem, kako zgraditi našo skupno/skupnostno prihodnost« (24).¹ Zanimivo, da Prodi z Evropo povezuje tudi vprašanje posameznega naroda: meni, da v sedanjosti narod ne more rešiti težav svojega spomina brez drugih narodov, brez Evrope.

Z našega vidika temeljni problem ni toliko v tem, da smo Evropejci v tem procesu zastali, ampak da tega vprašanja skoraj ne naslovimo. S tem prezremo sporočilo ustanovnih očetov in mnogih drugih. Pomenljiv je razmislek Vaclava Havla (1998, 18–20), ki je izkusil osvoboditev od komunizma, a je bil prepričan, da Evropa po demokratični revoluciji potrebuje revolucijo duha. Po Havlu poskusi reševanja ključnih problemov zahodnega sveta zaradi odsotnosti pravega duha ostajajo na pol poti. Začeti bi bilo treba pri glavi: »Globoko sem prepričan, da je edina možnost sprememba na področju duha, na področju človekove vesti, v dejanskem človekovem odnosu do sveta. Ni dovolj, da izumljamo nove stroje, nove predpise ali nove ustanove«, treba je prepoznati porazno »pomanjkanje odgovornosti pred svetom in odgovornosti za svet« in se s tem soočiti. Havel (1998, 18–20) se vpraša, ali ni pravi razlog takega stanja logična posledica modernega pojmovanja sveta, »pojmovanja, ki se ne vprašuje o smislu bivanja in zanika vsako metafiziko ali celo lastne metafizične korenine«.

V govoru v Evropskem parlamentu 8. marca 1994 pa je izpostavil nujen pogoj, da državljani ne bodo Evropske unije razumeli kot »anonimno birokratsko pošast, ki želi omejiti ali celo zanikati njihovo avtonomijo«. Treba je z dejanji pokazati, da gre za »nov tip človeške skupnosti, ki dejansko pomembno razširi njihovo svobodo«.

Skoraj tri desetletja kasneje se zdi, da glede tega nismo veliko napredovali. Ideje, ki so vodile temeljne korake ustanavljanja Evropske skupnosti in so po Havlu ključne za primeren razvoj Evrope, praktično ostajajo zunaj javnega prostora. Da komajda dosežajo šolski prostor, ni le izkušnja Slovenije – Fountain (2019) je opazil, da so bile odsotne pri izobraževanju njegovih otrok tako na Nizozemskem kot v Angliji. Podobno jasno na to

1 O dialogu in dialoški za razumevanje človeka kot osebe, kar je po krščanstvu temelj človekovega dostojanstva in povezanosti ljudi, prim. Pevec Rozman (2021).

velikokrat opozarja papež Frančišek, ko govori o tem, da Evropa potrebuje »transfuzijo spomina«.

Vseeno je vredno iskati pobude, ki gredo v tej smeri. Na konferenci v evropskem letu medkulturnega dialoga je Adam Michnik (2008, 91) poudaril, da je Evropa pred izzivom posebne vrste: ali je mogoče biti »hkrati patriot lastnega naroda in širše skupnosti, se pravi takšne, kot je [...] Evropska unija. Ne vem, ali je mogoče, vem pa, da je treba.« Pri tem vidi poseben poudarek na spominu in očiščenju spomina. Zaradi mnogih sporov in vojn v preteklosti in sedanosti ima po Michniku »vsakdo precej na vesti, zato smo dolžni razmišljati o odpuščanju in spravi, vendar ne za ceno ponarejanja spomina« (90).

3 Papež Frančišek o Evropi in evropskih povezavah

Tema Evropa in evropsko povezovanje je papežu Frančišku blizu. V tem nadaljuje prizadevanja predhodnih papežev in različnih drugih akterjev različnih krščanskih Cerkva, kot smo na kratko že omenili. Posebej bi radi opozorili na prizadevanja papeža Janeza Pavla II., ki je kot Poljak osebno izkusil komunizem in boleče povojne delitve v Evropi.

Vendar pa se zdi, da je papežu iz Argentine evropsko vprašanje uspelo zajeti z neko novo svežino in celovitim pogledom, ki opogumlja.

Papež Frančišek je imel v prvih letih papeževanja o tem več odmevnih srečanj in govorov. Omenimo njegove govore v Evropskem parlamentu in Svetu Evrope (25. 11. 2014), ob podelitvi nagrade Karla Velikega (6. 5. 2015), voditeljem vlad in predsednikom držav ob šestdesetletnici Rimske pogodbe (24. 3. 2017) in na konferenci Ponovno razmisliti Evropo (oktobra 2017) v Vatikanu.

Veliko poudarkov papeža Frančiška je podobnih omenjenim. Pogosto opozarja na nujnost pravilnega odnosa do spomina na ustanovni čas in spodbuja, da »živimo opogumljajoče sanje ustanovnih očetov Evrope« (2017). Živimo sicer v obdobju »izgube spomina«, a brez njega ni mogoče ohranjati in živeti lastne identitete, nič manj pa ni pomemben za sožitje z drugimi. Isto misel je izrazil ob prejemu nagrade Karla Velikega. Evropa

potrebuje »transfuzijo spomina« (citira Elie Wiesela), da bi nas »navdih iz preteklosti usposobil za pogumno soočenje z multipolarno stvarnostjo sodobnosti in da bi odločno sprejeli izziv 'posodabljanja' evropske ideje« (Frančiček 2016, 156).

O pomenu spomina se velja ozreti na njegove misli, izražene ob 200-letnici Argentine. Posebej opozori, da spomin sam po sebi ni nujno dober: dober je, ko je usmerjen v prihodnost. Spomin je slab, če je zaprt v preteklost ali če se »podvrže razumu« in tako »postane rodovitna prst za vse vrste fundamentalizmov« (Frančiček 2016, 71). Spomin, ki deluje v skupno dobro, je del »trojčka«, ki ga tvorijo *spomin na lastne korenine* (ta spomin je nujen za identiteto), *pogum glede prihodnosti* (brez poguma se narodi uklonijo silam, ki vladajo) in *dojetje stvarnosti sedanjosti* (brez tega se narod razdrobi in vidi le posamične koristi) (72–73). Pri tem dodaja, da se »stvarnost bolje dojame z obrobja kakor iz središča«.

Glede elementov spomina na izvor in potek razvoja Evrope in Evropske unije poudarja, da so se korenine narodov in Evrope »skozi stoletja utrjevale s stalnim vključevanjem in mešanjem novih, raznolikih kultur [...] Identiteta Evrope je in je vedno bila dinamična in multikulturna.« (2016, 157) Sposobnost povezovanja je povezana s zmožnostjo razvoja kulture dialoga in kulture srečanja – različnost, ko prihaja do resničnega dialoga, postane vir bogastva. Razvidno je, da papež ne govori o strpnosti, dopuščanju, ampak dejavnem srečanju. Težava Evrope, pa ne le Evrope, so ideologije – kajti ti načini mišljenja in življenja krčijo širino in globino človečnosti. Papež (158) spodbuja, da bi Evropa zavrnila oziroma premagala »skušnjavo vračanja k enostranskim paradigmam in oblikam 'ideološke kolonizacije'« ter znova odkrila »širino evropskega duha, ki se je razvijal ob srečavanju civilizacij in narodov«. Po papežu je »duša Evrope širša od sedanjih meja Evropske unije in je zato poklicana, da postane zgled novih sintez in dialoga. Pravi obraz Evrope se ne kaže v konfrontaciji, ampak v bogastvu različnih kultur in v lepoti njene zavezanosti k odprtosti.«

Spomin, identiteta, dialog in srečanje, kultura – to so poudarki, ki po papežu opogumljajo razvoj Evrope, ki se zdi kot postaran kontinent. Prav kultura je vidik, ki ga papež vedno znova poudarja: njegovi poudarki denimo niso le dialog ampak kultura dialoga, podobno kultura srečanja, kultura bližine. Zakaj tak poudarek na kulturi? Dobro se je spomniti, da tudi vera živi

v kulturi, o čemer med drugim govori inkulturacija. Zdi se, da je poseben poudarek na kulturi povezan s teologijo, ki je papežu verjetno najbližja: teologijo ljudstva oziroma teologijo kulture. Poleg posebne pozornosti do ubogih in žive vere ljudstva je tretja izmed osrednjih pozornosti ali stebrov kulturnozgodovinske analize (Luciani 2017).

Osrednji poudarek papeža, o katerem vedno znova govori na različne načine, je nedvomno dostojanstvo človeka kot osebe in pripadnika skupnosti. Ljudje kot osebe niso racionalni posamezniki, so ljudje z obrazi, zgodbo življenja, zgodovino, spominom, kulturo, so vključeni v različne skupine. Mnogim ljudem je pomemben odnos do presežnosti, Boga. Kaj pomeni sprejeti drugega kot osebo? »Priznati, da so drugi osebe, pomeni, da vrednotimo to, kar nas povezuje z njimi. Biti oseba nas povezuje z drugimi; s tem postanemo *skupnost*.« (Frančiček 2017) Po papežu je skupnost »največje zdravilo za vse vrste individualizma, tipične za sedanji čas«. Prevladujoči koncept svobode na Zahodu je »pravica, da nas pustijo same«, proste vezi z drugimi.

Skupaj z osebo in skupnostjo gredo poudarki za srečanje in vključenost, ustvarjalnost, odnos do stvarstva, razvoj in mir. Posebej spodbuja tudi politično delovanje kristjanov. Seveda ni vseeno, kakšno je to delovanje. Prej smo podali krščanske vire delovanja Schumana, a dobro je poudariti: to je bilo povsem drugačno od krščanske politike maršala Petaina. Papež poudarja, da je politika najvišja oblika ljubezni do bližnjega – vpeljati skuša izraza družbena ljubezen in politična ljubezen (2020), torej delovanje za dostojanstvo slehernega človeka, kjer imajo prednost skupno dobro, solidarnost in subsidiarnost, vključevanje vseh, posebna pozornost do ubogim ni le neposredna pomoč – gre za to, da se jim prisluhne in v javnost avtentično posreduje njihov glas, ter deluje tako, da sčasoma s svojim delom zaslužijo za življenje sebe in svojih družin. To nedvoumno izrazijo njegove besede: »Kristjani so poklicani, da politiki povrnejo dostojanstvo in da na politiko gledajo kot na vzvišeno služenje skupnemu dobremu, in ne kot na platformo za oblast.« (2017)

Na srečanju z mladimi političnega bratstva skupnosti Chemin Neuf 16. maja 2022 je podal osrednje tri točke, ki po njem oblikujejo tako politiko: srečanje, premislek in delovanje. Glede srečanja poudarja brezpogojno sprejemanje in spoštovanje drugega, njegove osebe, »spremembo pogleda

na drugega«. Brez te spremembe v srcu »se politika pogosto spremeni v nasilno soočenje«, kjer se skuša uveljaviti »zmaga lastnih posebnih interesov, in ne skupno dobro«. Premislek je pot resničnega dialoga, v ospredju ima skupno dobro in skuša videti celovito, zato vključuje posebno skrb za uboge, stvarstvo, najbolj ranljive. Kratko rečeno: papež je podal vizijo politike, ki izhaja iz štirih načel, ki so tudi sicer njegov prepoznavni slog (že v Argentini). To so: 1) celota je nad delom, 2) resničnost (realnost) je pomembnejša od idej, 3) edinost prevladuje nad konfliktom, 4) čas je pomembnejši kot prostor (zato spodbujati procese, ne posedovati prostora). To so tudi vodila za druga področja življenja, vključno s pastoralnim delovanjem.

Zaključimo z njegovimi besedami o vlogi kristjanov v politiki v Evropi na srečanju Ponovno premisliti Evropo (2017): »Avtor *Pisma Diogenu* je poudaril, da 'to, kar je duša telesu, so kristjani za svet'. V našem času so kristjani poklicani k požitvi Evrope in k obnovitvi njenega zavedanja, ne s posedovanjem prostorov, ampak z generiranjem procesov, ki bodo zmogli prebuditi novo energijo v družbi. To je točno to, kar je naredil sveti Benedikt.« V skromni votlini je Benedikt videl onstran tedanjega časa ter spodbudil proces, ki je skozi čas omogočil Evropi razvoj.

Sklep

»Evropa se išče«, je ob zaključku knjige *Za Evropo* zapisal Robert Schuman pred skoraj šestdesetimi leti (2003 [1963], 123). »Še nikoli ni bila tako blizu cilja. Bog daj, da ne bi zamudila odločilnega trenutka svoje usode, zadnje priložnosti za svojo rešitev.«

Te besede so stvarne – opozarjajo na nevarnost, a so hkrati besede upanje za Evropo. Menimo, da ne opisujejo le tedanjega časa, ampak tudi sodobnost.

Družba in kultura sta se sicer spremenili in nekateri izzivi so drugačni. Vojna v Ukrajini je Evropo postavila pred največji izziv, kako doseči mir po drugi svetovni vojni. Morda se je dobro spomniti besed Schumanove deklaracije iz leta 1950, pet let po koncu vojne morije. »Svetovnega miru ni mogoče ohraniti brez ustvarjalnih prizadevanj, sorazmernih

z nevarnostmi, ki ga ogrožajo.« Kako si je želeti, da bi imeli pogum ter iskali in našli ustvarjalni odgovor, sorazmeren nevarnostim, ki ogrožajo mir v našem času.

Zdi se nam, da bi nas lahko temeljna vizija in pogum, s katerim so jo politično udejanjili, okreplila in spodbudila k stvarnemu delovanju danes. Pri tem bo večjo skrb kot v preteklosti treba posvetiti pozornosti duši Evrope, kajti tu se kaže velik primanjkljaj. Kristjani imajo pri tem posebno nalogo, kajti če sledimo Schumanu in drugim, je krščanstvo tista sila, ki ima v središču skupno dobro vseh. Tako krščanstvo nagovarja tudi druge. Sociolog Bauman (2017, 164–167), ključni avtor tekoče moderne, ki celovito poveže sodobno stanje negotovosti in hitrega spreminjanja, fragmentacije in družbe tveganja, je denimo v drži papeža prepoznaval upanje za Evropo. Zanimivo, nagovarjajo ga njegov občutek za stisko človeka in družbe, vključevanje vseh in vsakogar, »prostor solidarnosti«, pot dialoga (tudi kot pot ustvarjanja novega), obljuba miru.

Zdi se, da je vizija ustanovnih očetov evropskega povezovanja povezana s krščanstvom, ki si ne prizadeva za privilegije zase, ampak iz krščanstva izrazi vsebine, dobre za vse ljudi in družbo. Samo krščanstvo, zvesto evangeljskemu razodetju o človeku, je lahko sol in kvas v politiki in najširšem družbeno-kulturnem prostoru.

Reference

- Audisio, Giuseppe, in Alberto Chiara.** 2013 [1999]. *Utemeljitelji združene Evrope*. Ljubljana: Salve.
- Bahovec, Igor.** 2005. *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Sophia.
- . 2017. Robert Schuman in Evropa: delovanje iz vizije. V: Jeff Fountain. *Globoko ukoreninjen: Evropska vizija Roberta Schumana*, 177–195. Ljubljana: Družina.
- Bauman, Zygmunt.** 2017. *Retrotopia*. Cambridge: Polity.
- Churchill, Winston.** 2001 [1946]. Znova moramo ustvariti evropsko družino (1946). V: U. Ferruta, ur. *Evropska antologija*, 89–91. Gorica: Laboratorio Europeo, Združenje za politično kulturo.
- Domingo, Rafael.** 2020. Robert Schuman and the process of European integration. V: R. Domingo in J. Witte Jr., ur. *Christianity and Global Law*, 178–193. London: Routledge.
- Ferruta, Ugo, ur.** 2001. *Evropska antologija*. Gorica: Laboratorio Europeo, Združenje za politično kulturo.
- Fountain, Jeff.** 2017. *Globoko ukoreninjen: Evropska vizija Roberta Schumana*. Ljubljana: Družina.
- Frančišek.** 2016. *Narod, ki ga je treba zgraditi: razmišljanja papeža Frančiška o pripadnosti narodu in državi*. Ljubljana: Družina.
- . 2017. Address of His Holiness Pope Francis to the Commission of the Bishops' Conferences of the European Community [Govor na konferenci (Re)Thinking Europe – a Christian Contribution to the Future of the European Project]. Vatican. 28. 10. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/october/documents/papa-francesco_20171028_conferenza-comece.html (pridobljeno 20. 1. 2022).
- . 2020. *Vsi smo bratje (Fratelli tutti): o bratstvu in družbenem prijateljstvu*. Ljubljana: Družina.
- . 2022. Address of his Holiness Pope Francis to Members of the 'political fraternity' of the 'Chemin Neuf' community. Vatican. 16. 5. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2022/may/documents/20220516-chemin-neuf.html> (pridobljeno 2. 9. 2022).
- Havel, Václav.** 1998. Vera v svetu. *Ampak: do-datek Nove revije* 199–200: 18–21.
- Krijtenburg, Margriet.** 2012. *Schuman's Europe: His Frame of Reference*. Leiden: Leiden University.
- Luciani, Rafael.** 2017. *Pope Francis and the Theology of the People*. Maryknoll: Orbis Books.
- Michnik, Adam.** 2008. Evropa med identiteto in univerzalizmom. V: Dean Komel in Mira Miladinović Zalaznik, ur. *Obrazi Evrope: Evropa, svet in humanost v 21. stoletju: dialog v kulturi – dialog med kulturami*, 87–92. Ljubljana: Inštitut Nove revije.
- Perkins, Mary Ann.** 2004. *Christendom and European Identity*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pevec Rozman, Mateja.** 2021. Oseba in dialog: medsebojnost (»das Zwischen«) kot ontološki temelj dialoga pri Martinu Bubru. *Edinost in dialog* 76/2: 15–32. <https://doi.org/10.34291/edinost/76/02/pevec>.
- Prodi, Romano.** 2002 [1999]. *Moja Evropa*. Beograd: BMG.
- Price, David Heilbron.** 2004. Schuman biography: chronology. Schuman info. <https://www.schuman.info/bio-details.htm> (pridobljeno 25. 9. 2022).
- Roth, François.** 2008. *Robert Schuman: du Lorrain des Frontiers au père de L'Europe [Robert Schuman: from Lorrain des Frontiers to the Father of Europe]*. Pariz: Fayard. Navaja Krijtenburg (2012, 25).
- Schuman, Robert.** 2003 [1963]. *Za Evropo*. Celje: Mohorjeva družba.
- . 2010. *For Europe*. Pariz: Nagel.

